

ПРО ДЕЯКІ ТРУДНОЩІ ВИЯВЛЕННЯ ПРИЧИН ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Н.О. Веселовська

*здобувач кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»*

Постановка проблеми. Зростання злочинності серед неповнолітніх у 2014 р. відзначилося у більшості областей України: 68 % злочинів, вчинених неповнолітніми, це тяжкі та особливо тяжкі (умисні тяжкі тілесні uszkodження, зґвалтування, грабежі, умисні вбивства), які носять переважно корисливий і груповий характер. Неповнолітні стають більш жорстокими та цинічними. Науковці та практики вважають однією з причин цього – це виховання у неблагополучних родинах [1]. Негативно впливають на поведінку дітей також настанови дорослих, що за вчинення злочину діти не будуть покарані, оскільки вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність [2]. Неповнолітній відчуває себе впевнено в злочинному середовищі та не боїться покарання. Судова практика свідчить, що у родині, в якій дитина отримує злочинний приклад – пияцтво, бійки, жебрацтво тощо – неповнолітній засвоює такі ж принципи поведінки, вважає їх нормою або боїться поскаржитись і поповнює ряди злочинців. Батьки через поганий матеріальний стан, алкогольну чи наркотичну залежність, не можуть належним чином виховувати дітей, але часто усвідомлюють відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Над проблемою втягнення неповнолітніх в злочинну діяльність працювали такі українські вчені та практики, як: В.М. Пащенко, Т.С. Марчевська, А.П. Гусак, І.О. Топольскова, Т.І. Шанскова, а також зарубіжні автори В.Т. Красильников, Ю.М. Зархін, Ю.І. Плахотнюк, Ю.В. Сокол та інші, які провели аналіз проблем злочинності неповнолітніх та визначили окремі шляхи їх попередження та подолання. У вказаних роботах, зокрема, розкрито сучасний стан правопорушень неповнолітніх в Україні, проаналізовано причини правопорушень неповнолітніх у сучасних умовах та визначено основні напрями роботи різних соціальних інститутів щодо їх запобігання. На законодавчому рівні окремі автори пропонують закріпити роль батьків як активних учасників системи ювенальної

юстиції, підкреслюють важливість впливу родини на прищеплення дитині навичок правослухняної відповідальної поведінки [3, с.291]. Проте, ціла низка важливих питань, пов'язаних із протидією втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність, залишилися поза увагою науковців.

Мета статті полягає у розгляді окремих труднощів, пов'язаних з виявленням причин втягнення неповнолітніх у вчинення злочинів.

Основні результати дослідження. На думку правників, зокрема, криміналістів, педагогів і психологів, правове становище неповнолітніх оцінюється як критичне. А.П. Гусак зазначає, що збільшення числа дітей без догляду, які покинуті батьками, не отримують належного піклування або втратили родинні зв'язки, а також при жорстокому поводженні з дітьми в родині та у сім'ях, в яких не забезпечені належні умови для розвитку, виховання дітей та повноцінного розвитку, приводить до систематичного вживання неповнолітніми алкоголю і наркотичних речовин, бродяжництва, діти стають жертвами сексуальних злочинів та легко втягуються у злочинну діяльність [4, с.193]. Втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність є дії, спрямовані на підготовку неповнолітнього до участі у злочинах (наприклад, навчання злодійським прийомам, пропаганда «романтики» злочинного життя), підбурювання його до вчинення одного або декількох конкретних злочинів, або на притягнення його до скоєння злочинів в якості співвиконавця або пособника. Також пропозиція дорослого неповнолітньому вчинити злочин є формою психічного впливу [5, с.140]. Саме такі дії та психічний вплив можна часто спостерігати в родинях, де виховуються діти, які вчинили злочин.

За останні роки в сучасних сім'ях відбулися певні зміни: не вважається за обов'язкове жити з обома батьками, дитина знає про особисте життя батьків, дорослі часто працюють далеко від дитини і не мають змоги слідкувати за нею, не помічають негативних змін в поведінці дитини та ін. Відсутність батьківського нагляду або поганий приклад батьків є досить впливовим на рівень злочинності неповнолітніх чинником.

Серед інших важливих причин втягнення дітей в злочинну діяльність можна вказати на розчарування в друзях, вчителів, батьках, кумирах. В цьому випадку дитина шукає собі новий яскравий приклад для наслідування, який чинить на неї величезний вплив. Невдачі в школі при неправильній поведінці батьків також спонукають дитину вирішувати свої проблеми злочинним шляхом. Таким чином, проблеми в родині, бездоглядність, зловживання часто приводить до вживання неповнолітнім наркотиків і алкоголю, а також до того, що дитина проблеми буде вирішувати не законним, а злочинним шляхом.

Щодо виявлення причин втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, то дорослі, як правило, розуміють про наслідки для себе, тому намагаються приховати свій вплив на дитину, а самого неповнолітнього спонукають діяти сміливо, самостійно, тим самим штовхаючи його на злочинні вчинки, але принижуючи свій вплив на дитину. Саме тому для виявлення неповнолітніх правопорушників необхідно звернути увагу на сім'ї, в яких діти виховуються. Родина має вирішальне значення для розвитку і здорового виховання дітей: найперше, чого вчиться неповнолітній – це те, що бачить в сім'ї або у опікунів.

Часто неповнолітні стають учасниками або свідками злочинної поведінки батьків. Якщо дитину оточуючі сприйматимуть як правопорушника, то вона найчастіше і надалі діятиме так, відчуваючи у протиправній поведінці почуття власної гідності, самоствердження.

У неблагополучних родинах часто діти виростають із розладами поведінки, синдромом дефіциту уваги, з гіперактивністю. Саме такі діти більш схильні до втягнення у злочинну діяльність. Ці порушення часто впливають на схильність до якогось виду злочину. У випадках, коли дитина має більш ніж один розлад, зростає її схильність до початку злочинної діяльності. Такі діти не розуміють, яка саме поведінка є злочинною, що є поганого в жебрацтві, азартних іграх тощо. Хлопці більше залежать від розладів, ніж дівчата. Деякі автори зазначають, що конфлікти подружжя більше впливають саме на поведінку хлопчиків: можливо тому, що хлопчикам надають меншу підтримку та захист під час психотравм, а також у зв'язку з тим, що чоловіки більше піддаються наслідкам стресу саме на біологічному рівні [6, с.3]. Кожна дитина, в якій діагностовано один або більше із зазначених розладів, можливо, не обов'язково стане злочинцем, але близько половини таких дітей буде втягнуто в злочинні дії.

Значний вплив на неповнолітніх чинить також розгалужена система розваг, часто створена за підтримки, фінансування та безпосередньої участі організованої злочинності. Саме в клубах, барах, секціях (часто назви не співпадають з реальною діяльністю того чи іншого закладу) неповнолітні можуть легко придбати алкоголь, наркотики, долучитися до занять проституцією, стають членами злочинних угруповань.

Як зазначає І.О. Топольскова, дорослі втягувачі не можуть не знати про те, що втягнення неповнолітніх в злочинну діяльність із високим ступенем ймовірності перетворює дітей на кримінальних рецидивістів [7, с.45]. Саме тому дорослі злочинці не беруть на себе відповідальність за організацію дітей в угруповання або втягнення в жебрацтво, залучення до азартних ігор тощо.

Труднощі боротьби із втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність полягають у наступному. Щоб вивести дитину із злочинного середовища, потрібно спочатку його виявити: діти та дорослі часто тримають в таємниці свої зібрання, місця їх проведення, довго не видають у розмові та на допиті хто саме і в який вид злочинної діяльності втягнув неповнолітніх.

Актуальною є думка Марії Келлер-Хамели, яка зазначає, що у випадках, коли дитина не розповідає що з нею сталося, боїться помсти дорослих, важливо відтворити сприятливі умови для її допиту: передусім забезпечити почуття безпеки, що дозволяє обмежити страх і почуття безсилля та безпорадності [8, с.54]. Її дослідження вказують на те, що сприятливе місце має ключове значення для отримання правдивої інформації від дитини і зменшення неточностей в її зізнаннях. Такі кімнати мають чіткі стандарти облаштування та використовуються як кімнати для допиту дітей.

Взаємодія між високим споживанням алкоголю і наркотиків батьками приводить до подальшого розвитку фізичних та пізнавальних порушень у дитині, зниження продуктивності в школі [9], байдужість до самореалізації та самовиховання. Саме тому питання нагляду батьків відображаються в факто-

рах ризику, пов'язаних з полярністю у підходах до виховання, особливо коли у одного з батьків виховання втілюється в суворих і жорстоких заходах, а інший стає пасивним або нехтує вихованням. Обидві ці моделі мають високу непослідовність підходів, приводять до ризику подальшої участі дитини в насильницьких злочинах, неповнолітній шукає увагу батьків та суспільства через погану поведінку, яке лише підкріплюється неурою іншого з батьків.

Історія родини та батьківські відносини, проведення своєї лінії виховання кожним з батьків, коли вони не дослухаються до порад інших оточуючих, а часто навіть виправдовують антисоціальну чи злочинну поведінку дітей, створюють сприятливі умови до ймовірності зловживання наркотиками в підлітковому віці. Також причиною початку неповнолітнім злочинної діяльності є вплив стресу, викликаного низьким рівнем доходу родини і в результаті скорочення шансів на життєвий успіх. Неповнолітній починає шукати ресурси для гідного існування або хоче доказати батькам, що сам чогось вартий. Тут часто батьки погоджуються на незаконну працю дитини або взагалі не цікавляться, чим саме дитина заробляє кошти.

Як слушно зазначає Д.П. Фаррінгтон, саме приклад неблагополучної родини є головним поштовхом початку злочинної діяльності для неповнолітнього, адже часто саме батьки або старші родичі стають першим негативним прикладом або партнером, вчителем неповнолітнього, допомагають дитині увійти в злочинне угруповання. Не звертаючи уваги на дитину та не виховуючи її, члени сім'ї тим самим дають згоду на злочинну поведінку дитини, на пошук неповнолітнім прикладу для наслідування серед правопорушників [9].

Слід також погодитися з думкою Ю.І. Плахотнюк, що заходи, які вживаються щодо підвищення ефективності боротьби з вказаним видом злочинів на державному рівні, свідчать про необхідність подальшого вивчення кримінальних ситуацій, в яких опиняються неповнолітні. Це необхідно для того, щоб розкрити не тільки причини та умови, що сприяють їх вчиненню, а й розробити адекватні заходи щодо їх усунення. Ю.І. Плахотнюк вважає, що необхідна розробка наукових методів ведення слідства, які можуть знайти своє місце в криміналістичній методиці розслідування втягнення неповнолітнього у вчинення злочину [10, с.57].

Опитування, проведене автором у липні 2015 р. серед 45 неповнолітніх 14-17 років, які вчинили хоча б один раз протиправне діяння, але не були притягнені до кримінальної відповідальності, показало, що самі діти вважають головними причинами початку своєї злочинної діяльності наступні чинники:

- поганий матеріальний стан родини, бажання краще жити – 42 особи;
- часті конфлікти з батьками та вчителями – 40 осіб;
- відсутність взаємоповаги в родині – 45 осіб;
- байдужість батьків, ігнорування потреб дітей – 45 осіб;
- жорстоке покарання – 45 осіб;
- з'явилось бажання стати таким, як член родини, який хоча б раз вчинив злочин на очах у опитуваної дитини – 42 особи.

Таким чином, неповнолітні вважають вплив родини важливим та вирішальним у прийнятті дитиною рішення вчинити злочин: для помсти, для

покращення матеріального стану, щоб налякати батьків або привернути увагу оточуючих тощо. На жаль, у таких ситуаціях неповнолітньому достатньо незначного поштовху щоб стати на злочинний шлях.

Як зазначає Шанскова Т.І., на профілактику правопорушень неповнолітніх значний вплив має правове виховання дітей у сім'ї, яке на сьогоднішній день в Україні проводиться недостатньо мірою; аналіз результатів опитування батьків неповнолітніх показав, що 78,8 % батьків проводять зі своїми дітьми бесіди правового характеру, але в основному бесіди з дітьми мають повчально-залякуючий характер [11].

Висновки. Протидія злочинності серед неповнолітніх є одним з пріоритетних напрямків побудови в Україні правової держави. Саме тому важливою є профілактика злочинності неповнолітніх і протидія втягненню їх у злочинну діяльність.

Ефективність в цілому сім'ї є великою як в позитивному відношенні, так і в негативному. Незважаючи на важливість позитивного впливу школи чи друзів, часто показники ризику широко поширені в разі, коли члени родини являють приклад злочинної поведінки або недбалого ставлення до дитини. Неповнолітній не хоче або боїться видати членів родини, може не усвідомлювати злочинність того або іншого діяння, що приводить до втягнення його в злочини. Такі ситуації важко виявити і таким родинам складно допомогти, тому що закон захищає дитину і часто неможливо встановити, в яких саме умовах перебуває неповнолітній в родині. Отже, однією з причин поширення втягнення неповнолітніх у вчинення злочинів є виховання в неблагополучних родинах. Такою є думку науковців, практиків і самих неповнолітніх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Злочинність серед неповнолітніх зростає – Електронний ресурс – Режим доступу: http://yurincom.com/ua/yuridichniy_visnyk_ukrainy/overview/?id=324
2. Паламарчук М.С. Тенденції злочинності серед неповнолітніх, її причини та умови – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://od.kr.court.gov.ua/sud1118/profilact/tend/>
3. Крестовська Н.М. Сім'я та ювенальна юстиція / Молодіжна політика: проблеми та перспективи: зб. наук. праць у 2 вип. – Дрогобич: РВВ Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка, 2011. – С. 291-294.
4. Гусак А.П. Основні принципи ювенальної юстиції / Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 25. – С. 192-194.
5. Яценко С.С. Відповідальність за злочини громадського порядку. – Київ, 1976. – 150 с.
6. Emery R.E., Kitzmann K.M. The child in the family: disruptions in family functions// Developmental psychopathology: risk, disorder and adaptation. – 1995. – New York. – 31 p.
7. Топольскова І.О. Боротьба із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність: [моногр.] / І.О. Топольскова; МВС України. Луган. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2003. – 192 с.

8. Впровадження пілоотної моделі структурної профілактики насильства щодо дітей: узагальнення досвіду проекту. Інформаційно-методичні матеріали / Н.В. Зимівець, Ю.М. Малієнко, Т.П. Цюман / За заг. ред. І.Д. Звереві . – К. : 2009. – 64 с.

9. *Farrington D.P. and Welsh B.C. Delinquency Prevention Using Familybased Interventions // Children & Society. – 1999. – 287-303.*

10. *Плахотнюк Ю.И. Актуальные вопросы разработки методики расследования вовлечения несовершеннолетнего в совершение преступления (ст.150 УК РФ) [Текст] / Ю.И. Плахотнюк // Молодой ученый. – 2011. – № 8. – Т.2. – С. 57-59.*

11. *Шанскова Т.І. Аналіз причин правопорушень неповнолітніх як підгрунтя соціально-педагогічної роботи з молоддю щодо профілактики злочинності – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7566/97/>*

Веселовська Н.О. Про деякі труднощі виявлення причин втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність

Статтю присвячено питанням профілактики та виявлення втягнення неповнолітніх у вчинення злочинів. Досліджено сутність, зміст та причини даного злочину. Наведено досвід анкетування за даною темою. Запропоновано рекомендації щодо ефективної діяльності по захисту неповнолітніх та попередженню злочинів у цій сфері.

Ключові слова: *неповнолітній, злочин, досудове розслідування, запобігання, участь, розкриття.*

Веселовская Н.А. О некоторых трудностях выявления причин вовлечения несовершеннолетних в преступную деятельность

Статья посвящена вопросам профилактики и выявления причин вовлечения несовершеннолетних в преступную деятельность. Исследована сущность, содержание и причины данного преступления. Приведен опыт анкетирования по данной теме. Предложены рекомендации, касающиеся эффективной деятельности по защите несовершеннолетних и предупреждению преступлений в этой сфере.

Ключевые слова: *несовершеннолетний, преступление, досудебное расследование, предупреждение, участие, раскрытие.*

Veselovska N.O. Some difficulties of identifying the causes of juvenile involvement in criminal activity

The article is devoted to the prevention and detection of involving minor in the commission of crimes. Investigated the essence, content and causes the crime are researched. Showed the experience of questionnaire on this topics presented. Suggested recommendations for effective efforts to protect minors and prevent crime in this area are given.

Key words: *minors, crime, preliminary investigation, preclusion, participation catch.*

Стаття надійшла до редакції 24.05.2015.